

1. Dlaczego realizujemy ten projekt badawczy?

Pieniądże są zazwyczaj kojarzone z ekonomią i finansami. Podstawowe ekonomiczne funkcje pieniądza są czysto instrumentalne; pieniądź odzwierciedla wartość produktów i jest nieodłącznie związany z wymianą handlową. Teorie psychologiczne sugerują jednak, że pieniądze cechują się też znaczeniami symbolicznymi i afektywnymi. Na przykład, wzbudzają pozytywne lub negatywne emocje, kompensują spadek samooceny i zmieniają ważność norm regulujących relacje interpersonalne. Ostatnie badania świadczą o tym, że pieniądze mogą się też wiązać z zachowaniami ważnymi z perspektywy etycznej. Etyczne konsekwencje posługiwania się przez ludzi pieniędzmi mają centralne znaczenie dla tego projektu badawczego.

Gdy ludzie myślą o pieniądzach, często utożsamiają je z chciwością, nieufnością, egoizmem, czy podejrzliwością. W przeciwieństwie do przekonania, że pieniądze wywołują skłonności negatywne z etycznego punktu widzenia stoi pogląd, iż system społeczno-ekonomiczny działa efektywnie tylko wtedy, gdy ludzie są w stanie przełamać swoje prywatne interesy i działać zgodnie z normami moralnymi. W tym sensie pieniądze mogą też symbolizować efektywność i samowystarczalność, a także wzmacniać dążenie do uczciwości.

Dwa opisane wyżej sposoby rozumowania wskazują na to, że na poziomie psychologicznym pieniądze stają się źródłem napięcia między chciwością a dążeniem do uczciwości i sprawiedliwego dzielenia się z innymi. Dotychczasowe badania wstępnie ujawniły, że kontakt z pieniędzmi może stymulować zachowania etyczne lub nieetyczne, lecz nie jest jasne, jakie są determinanty tych dwu przeciwnych kierunków działania. Podstawowym celem prezentowanego projektu jest wypełnienie tej teoretycznej luki i przeanalizowanie warunków rozstrzygających o tym, czy posługiwanie się pieniędzmi prowadzi do dochowywania standardów etycznych, czy też do ich naruszania.

2. Jakie są cele tego projektu badawczego?

Na podstawie dotychczasowych badań w psychologii społecznej zakładamy, że gdy ludzie mają kontakt z pieniędzmi, to interpretują relacje interpersonalne w kategoriach biznesowej wymiany o charakterze rynkowym (np. przywiązują wagę do tego, jak wiele mogą zyskać, gdy coś zainwestowali i czy zysk jest proporcjonalny do poniesionego kosztu). Innymi słowy, traktują innych ludzi bardziej jako partnerów w transakcji niż jako przyjaciół. Jeśli rzeczywiście tak jest, to ich etyczne lub nieetyczne zachowania powinny zależeć od tego, na jakie okoliczności natrafiają. W związku z tym, jednym z celów tego projektu jest zbadanie, jak charakterystyki rynku związane z siłą norm społecznych, zrozumieniem reguł sterujących rynkiem i sprawiedliwością podziału zasobów wpływają na skłonność do zachowań nieetycznych wśród osób nastawionych na relacje rynkowe wskutek kontaktu z pieniędzmi. Drugim celem projektu jest przetestowanie tego, w jaki sposób osoby nastawione na relacje rynkowe dokonują ocen i wyborów o charakterze moralnym. Przyjmujemy, że takie osoby opierają tego rodzaju oceny/wybory na tzw. myśleniu proporcjonalnym (np. „Jak wiele mógłbym skorzystać na tym, gdybym zachował się nieetycznie?”). Sprawdzamy również, w jakim stopniu nasilenie myślenia proporcjonalnego i koncentracji na emocjach jest zaangażowane w relację pomiędzy myśleniem w kategoriach rynkowych a dokonywaniem ocen/wyborów o charakterze moralnym. Cel trzeci polega na przeanalizowaniu tego, czy perspektywa kary wpływa na skłonność do naruszania standardów moralnych wśród osób mających kontakt z pieniędzmi i nastawionych na relacje rynkowe. Czy takie osoby są wrażliwe na kary finansowe w takim samym stopniu, jak na kary społeczne (np. zagrożenie wykluczenia z grupy społecznej)?

3. Jak realizujemy nasze badania?

Wszystkie badania w tym projekcie są eksperymentami, co pozwala na wyciąganie wniosków o zależnościach przyczynowo-skutkowych. W poszczególnych eksperymentach ludzie są losowo dzieleni na grupy, których liczba zależy od specyfiki badania. Każdorazowo stosowana jest manipulacja polegająca na tym, że część osób badanych ma kontakt z pieniędzmi, a następnie ich zachowania są porównywane z zachowaniami tych, którzy są konfrontowani z bodźcami neutralnymi lub bodźcami aktywującymi nastawienie na relacje wspólnotowe. W pierwszej serii eksperymentów osoby badane mogą oszukiwać, aby zgromadzić więcej zasobów. Zakładamy, że ci, u których aktywowano za pomocą pieniędzy myślenie rynkowe, będą częściej oszukiwać, gdy normy społeczne są słabe, reguły rynkowe są niezrozumiałe i podział zasobów jest niesprawiedliwy. W drugiej serii eksperymentów testujemy oceny i wybory moralne. Zgodnie z naszymi przewidywaniami, kontakt z pieniędzmi spowoduje, że ludzie będą dokonywać tych ocen/wyborów angażując myślenie proporcjonalne, natomiast ci, u których aktywowano nastawienie na wartości wspólnotowe będą działać zgodnie z normami społecznymi, unikając kalkulowania potencjalnych korzyści i strat. W ostatniej serii eksperymentów analizujemy, czy kary zmniejszają skłonność do łamania standardów moralnych. Proponujemy, że znaczenie będzie mieć rodzaj kary. Kara finansowa będzie skuteczniej obniżać zachowania nieetyczne u osób, u których aktywowano myślenie rynkowe, a kara społeczna efektywnie osłabi łamanie norm etycznych wśród osób, dla których, wskutek manipulacji eksperymentalnej, ważne stały się wartości wspólnotowe.